Луцький І. М.

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ТЕНДЕНЦІЇ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

УДК 340.12

Постановка проблеми. Нинішня ж епоха, яку переживає Україна, нагадує скоріше ранок, ніж сутінки, і в ній багато ще не визначеного. Однак дана обставина не може бути серйозною перешкодою для філософствування. Давно помічено, що в часи радикальних перетворень різко зростає інтерес до суті того, що відбувається, до його філософського осмислення і розуміння. Повною мірою це стосується того, що відбувається в сфері правової реальності. Більшість пізнавальних проблем і завдань, які з'явилися на цьому грунті, є такими, що одній юриспруденції з ними не впоратися. Їхній філософський аналіз вкрай необхідний. Однак для цього вітчизняна філософія права повинна остаточно прокинутися від того летаргічного напівзабуття, у якому вона перебувала ряд десятиліть, і перебороти чимало успадкованих стереотипів. Один з них полягає в окремому розгляді проблем злочинності і проблем загальної теорії права. Виправданий з позицій внутрішньоцехового поділу дослідницьких сфер у самій юриспруденції, він не завжди виправданий з філософського погляду.

Аналіз останніх досліджень. Питанню основних етапів розвитку філософської думки у взаємозв'язку з вітчизняним правом, приділено достатньо уваги у працях В. Бачиніна, Д. Вовка, Р. Панаяна, в різних часописах вийшли статті З. Антонюка, В. Бондаренка, А. Залужного, М. Костицького, І. Міма, Ю. Оборотова, М. Ковронюка, Л. Ярмоя та інших.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою написання даної статті є висвітлення основних історичних етапів розвитку та формування філософсько-правової думки на сучасних теренах нашої держави.

Виклад основного матеріалу. Виникнення філософсько-правової думки в Україні історично відноситься до періоду формування першої держави східних слов'ян — Київської Русі. Її витоки грунтуються на таких факторах як виникнення і поширення писемності, християнізація Київської Русі та формування державності. Саме у цей період виникають перші філософсько-правові ідеї, що спочатку мали релігійно-міфологічний, а потім (у зв'язку з прийняттям і поширенням християнства) теологічний характер.

Про перші вітчизняні філософсько-правові ідеї ми дізнаємося з класичних українських писемних першоджерел: «Слова про закон і благодать» Іларіона, «Повісті минулих літ» Нестора, «Руської правди» Ярослава Мудрого, «Повчань» Володимира Мономаха [2, с. 112].

Варто відзначити, що роздумуючи про те, якою має бути українська держава і її суспільний устрій, тогочасні мислителі не оминали і правових питань. Вони міркували про права і обов'язки правителів і простих людей, про взаємовідносини церкви і влади у спільній справі побудови міцної української держави на

євангельських засадах. До ключових філософсько-правових ідей того часу слід віднести такі:

- право на державний престол має тільки кровний нащадок князя Володимира;
- князі зобов'язані не порушувати своїх клятв, ні тих, що вони складають один одному, ні тих, що вони складають народу;
- князь має право на необмежену владу, тобто він контролює стільки сфер суспільного і державного життя, скільки дозволяють його розум і сила;
- якщо княжа влада слабка, або князь тривалий час перебуває у походах, то фактичну владу на місцях здійснює віче – слов'янський управлінський орган ще докняжих часів;
- головний обов'язок князя – зберігати могутність держави Київської і єдність її земель;
- князь має право брати участь у церковних справах і призначати священників різних рівнів;
- громада має право брати участь у церковних справах і висловлювати свої побажання щодо призначення церковних настоятелів;
- кожна людина несе особисту відповідальність за свої гріхи перед Богом, а весь народ відповідає перед Богом за справу розбудови нової цивілізації на євангельських засадах;
- до християн як представників нової цивілізації не рекомендувалось застосовувати смертельну кару, незалежно від ступеня вчиненого ними гріха: «не губіть жодної душі християнської, ані невинної, ані винної» (В.Мономах);
- будь-яка невільна людина мала право викупитися з неволі (тобто чисте рабство було заборонене), вона також могла бути відпущена з панської ласки;
- згвалтована паном невільна жінка разом з усіма своїми дітьми автоматично отримувала волю після смерті пана;
- воїн, що вступав примусово до княжого війська, отримував там посаду відповідно до ременанту, з яким він йшов з дому [4, с. 72].

Усі ці та інші правові ідеї не входили у життя апріорі, часто вони отримували право до дії після глибоких дискусійних аргументацій. Наприклад, одним із найпроблемніших питань було таке: хто має очолювати верховну владу – освячений церквою наставник чи сильний князь, який зумів здобути й утримати владу? Одна й інша позиція мала серйозну когорту своїх теоретиків.

Особливість середньовічних українських правових думок, як і середньовічних західноєвропейських, полягала у так званому безавторстві: думки продукувались у різних освітніх осередках без їх персоніфікації, а потім хтось із найрозумніших представників цих осередків їх підсумовував. І ми, нащадки, аналізуємо думку епохи за підсумовуючими персоналіями.

Загальна особливість української правової думки, як і філософської загалом, як і усієї нашої культури – її здобутки розсіювались поміж іншими культурами і народами, які в умовах української бездержавності привласнювали собі наші етнічні ідеї. Нерідко у правових ідеях українці випереджували навіть сучасну передову Європу. Наприклад, відома Декларація прав народів була озвучена на Американському континенті у 1775 р. коли окремі штати оголосили війну Бри-

танській короні, а на своїй батьківщині – Франції – у 1789 р. Тоді як про право українського народу на свою самовизначеність проголосив П.Орлик у своїй Конституції ще у 1710 р.

Інша особливість української філософсько-правової думки полягає у тому, що формувалась вона під особливим кутом зору – кордоцентричним – загальною специфічною українською філософською позицією, коли будь-яке знання, пройшовши всі можливі інстанції людського розуму, переправляється у людське серце, де у формі передчуття, доброго, або недоброго, отримує остаточну перевірку на істинність.

У перші післяреволюційні роки в Україні зберігався високий рівень філософсько-правової думки, особливо в рамках Української Академії наук. Тут доречно згадати такі імена, як Микола Тарановський, автор підручника з енциклопедії права, Станіслав Дністрянський, академік Микола Палієнко, академік Олексій Гіляров, які переважно поділяли погляди Б. Кістяківського і П. Юркевича і вважали, що цілісне світорозуміння можна створити на основі діяльного за своєю природою духовного начала.

Під час перебування України у складі СРСР свідома патріотична українська інтелігенція виборювала два головних права:

- право людини на індивідуальну свободу;
- право України на самобутнє внутрішнє життя [1, с. 97].

Однак поступово дослідження з філософії права звелися нанівець. У правовій науці міцно утвердився правовий позитивізм у марксистському варіанті, де панівним принципом стає «абсолютний суверенітет держави», а право розуміється як «зведена в закон воля пануючого класу». Функціональне призначення права обмежується лише контролем за поведінкою особистості, а не забезпеченням її свобод.

У 60-ті роки наступило ідеологічне потепління, що дало можливість для розмежованого осмислення понять права і закону.

В середині 70-х років почали з'являтися перші статті з проблем правового плюралізму. Виокремились такі підходи до розуміння права:

- морально-правовий, що пояснював право як систему загально-усвідомлених суспільством понять про права і обов'язки;
- нормативістський, що абсолютизував позитивне право і спирався на принцип «незнання закону не звільняє від його виконання»;
- соціологічний, що виводив право із суспільних відносин і мав свій принцип – «яке суспільство, таке право» [3, с. 22].

У 80-ті роки теорія права починає набирати повноцінного розвитку. Поступово розгортаються широко планові дослідження різних філософсько-правових ідей.

Про відродження та активний розвиток філософії права у незалежній Україні засвідчують такі факти:

- введення дисципліни «філософія права» як обов'язкової на юридичних спеціальностях вузівської освіти;
- поява підручників з філософії права;

- відкриття спеціальності «філософія права» у вчених радах для захисту дисертацій.

Сьогодні у розвитку вітчизняної філософії права головні такі напрямки:

- гуманізація права – визнання людини точкою відліку у розробці правової системи;

- правовий плюралізм – установка доцільність різної методології у вивченні права;

- феноменологічно-екзистенціальна спрямованість – розуміння права як способу співіснування людини із собі подібними;

- філософська оцінка правових норм – підтримка «живого» критичного духу у юриспруденції;

- утвердження філософії права на «нічийній території», тобто між філософією та юриспруденцією у статусі окремо.

Таким чином можна споглядати таку тенденцію, що філософія права в Україні є невід'ємною частиною її філософської і загально-національної культури. Українська філософсько-правова думка багато в чому співзвучна ідеям європейської філософсько-правової традиції, в той же час відрізняється самобутністю та оригінальністю. Ця оригінальність полягає в релігійно-екзистенційному характері ідеї «природного права» і «прав людини».

Висновки з даного дослідження. Підсумовуючи вищенаведене, слід відзначити, що процес становлення української філософсько-правової думки відбувався з урахуванням глибокого розуміння суті суспільного історичного розвитку, української правової культури та правосвідомості. Вітчизняні представники різних філософсько-правових концепцій у свої працях загально філософського та філософсько-правового спрямування, виходячи з тогочасних історико-культурних, суспільно-політичних та правових реалій, розвинули чимало ідей, що функціонують і зараз у філософсько-правовому дискурсі.

1. *Алексеев С. С. Философия права. С. С. Алексеев / - М.: Изд. НОРМА.- 1997-336 с.*
2. *Філософія права. [Навчальний посібник] / За редакцією М.В.Костицького, Б.Ф.Чміля; М-во освіти України; Нац. Академія внутрішніх справ. - К. : Юрінком Інтер, 2000. - 333 с.*
3. *Костицький М. В. Українська політико-правова доктрина як основа формування судових і правоохоронних органів. / М.В. Костецький // Науковий вісник Української академії внутрішніх справ. - 1996.- № 1.- С. 21-27.*
4. *Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. / Д. Чижевський — К., 1992. – 230 с.*

Луцький І.М. Філософсько-правові тенденції на теренах українських земель

Стаття аналізує особливості української філософської позиції та внесок українських філософів, соціальних мислителів і громадсько-політичних діячів у розробку загальної проблематики філософії права.

Ключові слова: філософія, право, думка, Україна.

Луцький И. М. Философсько-правовые особенности в украинских землях

Статья анализирует особенности украинской философской позиции и вклад украинских философов, социальных мыслителей и общественно-политических деятелей в разработку общей проблематики философии права.

Ключевые слова: философия, право, мысль, Украина.

Luckiy I.M. Philosophical-legal on the walks of life of Ukrainian earths

The Article analyses tendencies features of Ukrainian philosophical position and payment of the Ukrainian philosophers, social thinkers and gromadsko-politichnikh figures, in development of general problems of philosophy of low.

Keywords: philosophy, low, idea, Ukraine.

Луцький Р. П.

Нормативно-правовий акт як визначальна форма вираження позитивного права

УДК 340.130

Постановка проблеми. Принцип верховенства права який задекларований в Основному законі нашої держави має сенс лише тоді, коли право розуміється не лише як сукупність норм, встановлених державою, а як сукупність правил належного, правил поведінки, які легітимовані суспільством та базуються на історично досягнутому рівні соціальної справедливості. Відповідно до цього твердження право має пріоритетне значення над законом, як таке, що базується на природних правах людини, які є невідємними. Закон (нормативно-правовий акт) же при такому підході є зовнішньою формою виразу права, яка покликана відповідати праву як його змісту.

В Україні нормативно-правові акти являються основою і майже єдиною формою реалізації права. На сучасному етапі державотворення вони одночасно виступають як спосіб існування та вираження норм права. Саме ці положення становлять актуальність піднятої проблематики.

Аналіз останніх досліджень. Методологічною основою статті стали праці С.С. Алексєєва, В.Д. Бабкіна, В.А. Бачиніна, В.С. Журавського, М.В. Костицького, В.С. Нерсесянца, Н.М. Оніщенко, М.І. Панова, О.Л. Копиленка, Н.М.Пархоменко, С.С. Сливки, Л.Л. Фуллера, Р.О. Халфіна, Ю.С. Шемшученка, які сприяють осмисленню поточних процесів в теорії права та мають важливе значення для подальшого їх дослідження.

Формування цілей статті (постановка завдання). Завданням дослідження являється є визначення сутності та особливостей нормативно-правового акту, як визначальної форми вираження, існування та розвитку позитивного права на основі правильного розуміння тих першооснов, які являються ключовими факторами в процесі творення законодавства.

Виклад основного матеріалу. Поняття «нормативно-правовий акт» належить до найбільш поширених правових понять у науці, правотворчості та використанні суб'єктами права різноманітних форм правореалізації, у службових та інших документах, у навчальному процесі тощо. Нормативно-правові акти виступають свого роду «візитними картками» правового життя суспільства та